

360
15 ՅՈՒՆԻՍ 1922

ՆՈՐ ԿԱՅԾ

ԳՐԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ, ԵՒ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

Ս. Հ Ա Տ Ո Ր

Բ Պ Ր Ա Կ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

- ԱՆՈՆԲ ՈՐՈՆԲ ԳՈՂՈՓՈՐԻ ՀՈՄՈՐ ՄԵՌԱՆ
(Ս. Գ. Հեշ. Կոստ. Կ. Պոլսոյ Ռս. Մխարխն)
- ԳՍԱՆՆԵՐՈՒՆ (Բանաստեղծքն.՝ Նուարյ Ասպէս)
- ԲԱՆԻՈՐ (Յարգակնի խօսք՝ Զ. Զուարթ)
- ԳՎՐԱՆ ՅԻՇԱՏՍԿ (Բանաստեղծքն՝ Պ. Փոսկեց)
- ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՂՊՄԸ (Վանիկի յիշատակին քանառ.՝ Քրմիկ)
- Հ. Ս. Խ. ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆՈՂՐՈՒԹԻՒՆԸ
(Ռասմոյ)
- ՌՈՒՍ ՅԵՂՈՓՈՒԽՈՒԹԵԱՆ ԻՐԱՒՍԿԱՆ
ՆՈՒԱՃՈՒՄՆԵՐՈՒ ԸՆԿ. ԲՆՈՅԹԸ (Լ. Կ.)
- ՌՈՒՍ ԿԱՊԻՏԱԼԻ ՄԸ ԵՒ ԸՆԿ.ՅԵՂՈՇՐՋՈՒՄԸ (Պետիկ)
- ԴՍՍԱԿԵՐԳԵՐՈՒ ԳՈՅՈՅՈՒՄԸ (Մ. Մազպիսեան)
- ԴՍՒԻՆԻՍԹ ԵՐԻՏՏԱՍՐԴՈՒԹԻՒՆԸ
ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ (Ն. ԼԵՆԻՆ)

ՏՊԱԳՐ. Յ. ՎԱՆԵԱՆ
Պատուի, պապրեթար թիւ 71

15 ՅՈՒՆԻՍ 1922

ՆՈՐ ԿԱՅԾ

ԳՐԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ, ԵՒ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

Ա. Հ Ա Տ Ո Ր

Բ. Պ Ր Ա Կ

ԱՆՈՆՔ ՈՐՈՆՔ ԳԱՂԱՓԱՐԻ ՀԱՍԱՐ ՄԵՌԱՆ

Ո՛րև ե այն ուժը որ կարգ մը մարդիկ կը մղի մեծ գործերու, մեծ որոյնիստ ատեն անհասի ընդունակութիւններու եւ կարողութեան սահմանին մեջ չեն իջնար:

Այդ ուժը գաղափարականն է, իսկալը:

**

Բնաշրջանը բնական ընթացք (processus) մըն է, ճակատագրային մարդուն պատշարուած գոյութեան պայտարով, գոր կը սանի դէպի կատարելութիւնը: Սակայն մարդը, որպէս ինսուգուական էակ, միայն եւ միայն բնութեան, եւ գոյութեան պայտարի սարերային օրէնքներու խաղիկը բողբոսած չէ, ան բողբոսիկի անշարժ (inerte) կամ միշտ կրաւորական չէ այլ ինք իր կողմէ աշխատանքի որոշ բաժին մը կը բերէ բնաշրջանի պրոցեսին (processus):

Սակայն մարդ անհասը իր այն աշխատանքի մեջ կը փորձի կարգ մը դրդիչներով՝ որով անհասի ինսուգուական եւ գոյութեան կարողութիւններուն ուղիղ հաւանական կեն:

Կան դրդիչներ, անգիտակից ու բնապարտական, ինքնաբեր եւ կոյր մտածութեան եւ դաստի քիչ ենթակայ որպիսիք են պիտի եւ կիրքի նման դրդիչներ որով անհասը կը մղեն գործունէութեան՝ ինքնաբերաբարուով համար: Բայց ասով անհասը կը ստանալի եւ ստանալի բնոյր ունենալով, չեն այն ուժը որ մեծագործութեան պիտի մղի անհասը:

Եւ ոչ ալ այն գիտակցութեամբ շարժանիքներ որով անհասի ունի անհասին անձնական բարիքն ու բարեարարութիւնը, եւ ինչ գոհացումը եւ կամ փառքան հետապնակիցը՝ չեն այն ազդակներ որով մարդը կատարելութեան պիտի սանկիկ:

Այլ կայ այս բոլորէն դուրս ու բոլորէն վեր ուրիշ ազդակ մը. ոչ նխքակա՛ն է ոչ ալ անձնական անկիջական նկատու- ներով պայմանաւորուած, բոլորովին վերագական ու հեռաւոր սարգսյիկ կարգուած. առիկա կատարեալին գաղափարն է:

Այս գաղափարը գոյութիւն ունեցող իրականութեան աւելի շատ հեռապակեր մ'ունենալու ու զայն իրականութիւն դար- անելու պարսականութեան զգացումին մէջ կը կայանայ: Հոս ոչ բնագրական միտեր կայ եւ ոչ ալ այն միտ անձնական օգուտի որդիչը, այլ գիտակցուած շատագոյնին իղձը, յառաջ- դիմութեան եւ կատարելութեան շնորհաւոր: Այս իղձին ու անկիջ մէջ երբ հարկ ըլլայ շարժառիթ մը փնտել, այդ շար- ժառիթը հաւաստական ու ընդհանուր տեսակէ մը պիտի ըլլայ, եւ բնա՛ւ անձնական: Հոս անձնական շահը առնուածն անհա- ցուած է հաւաստականին երբ միշտ գոհուած չէ: Այս օրինակ հե- ռաւոր է անիրականացի նկատուած գաղափարներ ունենալը ան- բոլոր հասարակութեան մէջէն շատ քիչերու տեսած է: Սահմա- նախակ թիւով մարդիկ են որ, զգացումին եւ դասողութեան հազարապէս յաշուաւորուելով մը, կը յրակն ու կ'երկեն զ- դաղափարականները սարգսյ կեանքին ու ընկերութեան յառաջդի- մութեան հասար, եւ ուրիշներ դարձեալ սակարարի հասար- կաց միջինէն վեր բարձրագոյն՝ սոսկ ու ընդունակ կը դառնան անձնաւորելու նոյն տեսակները:

Այս տպարները, միշտ փոքրաթիւ մեծ զանգումին մէջ՝ շատական կը դառնան ընդհանրելու եւ խիզախելու դեպի նոր եւ անկախ գիտելներ, գիտական եւ խնայական աշխարհի մէջ, իրենց ետեւէն քաշելով զանգումները: Այսպիսիները յաւաստի ճիտակցուած, հարածուած ու արհաւիրուած են իրենց շրջապա- սէն, անոնք մեկ մեկ ժամանակապէս եղած են, կսկիսած ըլլալով իրենց սարած շրջանը:

Գաղափարը որ յուսու աւսդի մը պէս գիտեմ կ'առաջնորդէ, եւ հեռապակերը, տեսականը որուն յառած են իրենց աջերը, սիրելի, առիկները եւ միջնէն իսկ գերող բան մը ունի որ իրեն նախաւորները անձնախորութեան ու անձնագոհութեան կը սանկ: Այս առաջնակներէն շատերուն մէջ գաղափարը եւ գա- ղափարականը ձեւակերպուած ու պատշաճաբանուած տարածնե- րէ աւելի անտեղիտարի հաւաստի մը ձեւով կը ներկայանան:

Այսպիսիներ է որ ընկերութիւնը ժամանակին համեմատ երբեմն առաջեալ երբեմն հերոս կոչած է: Դե մեմ, շատ ունե- ցանք առաջեալ, հերոս, որով դարձան միանգամայն մարտի- րուներ:

Յարգա՛նք անոնց յիշատակին: Կեցցե՛ք Գաղափարը:
Դ. Ս. ՀՆԶ. ԿՈՒՍ. Կ. ՊՈԼՍՈՑ ՈՒՍ. ՄԻՈՒԹԻԻՆ

ԱՆՄԱՀ ՔԱՆՆԵՐԷՆ

ՓԱՂԱՄԱԶ

Ք Ս Ա Ն Ն Ե Ր Ո Ւ Ն

Քասն շահպետներ, քասն բազմակերպ,
Քասն սիսակներ Կեակնի հաւաստի,
Ձեզի խղեցիկ՝ գողերը կեակնի...:

— Մարդը պիղծ, մասնի՛ց
Դա՛րը անբարիչս —
Բռնի ձգուեց ձեր ըղերներն յուռի,
Հո՛ն, ուր մտածուսն
Ե՛ւ Դադարաբարի
Կը տրոփեի անհուն արեւ մ'հրածուփ,

Ուրիկ ռաւիկը ստուկ, ձնշուած
Կ'ընկեր ունկ սո ունկ
Հո՛ւրն ազատքեան:
Արդ կը հանգչի՛ք հոն.
Ըսկիկըն ուկի ձեր հոգուն չքնայ
Ինչպե՛ս շախչախեց դաւադիր դահիճն,

Դուք որ մարդկութեան կեակնի յեղափոխ
Հաւասարութեան եւ եղբայրութեան
Տեկոյնս սիրահար՝
Տֆնեցաք յաւե՛ս սօրիկ, փոքրիկիկ,
Ի սեր արեւասպտ ֆրիսո՛ւ Մասսաչիւն,

Եւ երբե՛ք, երբե՛ք չի անկցցաք խոնջիկեք,
Եւ պարտատուք, ձանձարոյք կարար,
— Անոնք, մարդկութեան փիւմսնե՛ր բզուկ
Ձեզ ինչպե՛ս խոյն ֆուրցով խեղդեցիկ...:

Ու այժմ ա՛յ չըկա՛ք.
Սակայն կ'սպրի՛ք դեռ մեր արիւնի՛ն մեջ
Եւ պիտի սպրի՛ք
Որչա՛փ ասե՛ն որ արեւը փայլի
Բա՛րձրն իր Ձեկիթիկ:

Որչա՛փ յուսիկը նշուի շեկշոյ,
Ու պուրակիկ մեջ փարդերը՝ փրփրիկ,
Որչա՛փ շուշակներ սպիտակ ցօղերու
Ու կոյսեր՝ սիրոյ հաւերոյրի կարօք ֆաշե՛ն,
Դուք պիտի սպրի՛ք...:

Ու նոր սերունդներ շարան շարֆերով
Պասիկն ի ձեռիկն, մեր իտեպիկ կարմի՛ր շապիկով,
Կարմի՛ր դրօշով, կարմի՛ր երգերով
Ձեզ ուխտի պիտ գան, Կարմի՛ր Քասններ:

Գ. Պոլիս

ՆՈՒԱՐԴ-ԱՍՊԵՏ

ԲԱՆԻՈՐ (ԵՐՈՒԱՆԴ ՅՕՓՈՒՋԵԱՆ)
(1911 — 1915 — 1922)

Վառվառն, կայտառ, կուրծքին տակ վե՛ր սիրտ մը ունէր ողբացեալ Բանուորը (Երուանդ Թօփուզեան), որ 1910—1911ի շրջանին, Նիկոմիդիոյ մէջ աջակցեցաւ մեզ, կազմելու համար ուսանողական միութիւն մը: Քիչ յետոյ, նա արդէն հոգին էր միութեան ու ուսանողական միութիւնը հպարտ էր Բանուորով: Մէկ օրէն միւսը արդէն խտացած էր անդամներուն թիւը. ամէնքն ալ կարծես կապուած էին անոր անուշ խօսքերուն. փաստացի ու հմուտ վիճարանութիւններ կ'ունենար ամենուն հետ, կը բացատրէր, կը քարոզէր:

ԲԱՆԻՈՐ

Բանուոր երջանիկ էր, Բանուոր զուարթ էր: Նուիրուած հոգևով, նուիրուած ամբողջ սրտով, Բանուոր աշխատեցաւ, վաղեց, զոհարերեք ամէն բան ու նուիրուեցաւ մեր գաղափարի պայքարին, նետուեցաւ ազգին բազմապիսի ցաւերու ցանցին մէջ, այն միակ իղձովը թէ իր ուժերու ներածին չափով պիտի աշխատէր ազգային սուրբ ու նուիրական դատին:

Կորսնցուցեր էի զինքը 1912 Մայիս 1էն ի վեր, երբ Բանուոր, Նիկոմիդիոյ ազգ. գերեզմանատան մէջ առաջին հմտալից ու պերճախօս բանախօսութիւնը բրաւ, խոսուն բազմութեան մը առջև, որոտընդոստ ծափերու մէջ իջնելով բեմէն: Կորսնցուցի զինքը զարձեալ այդ պատմակա՛ օրէն ետք:

Բայց, անիկա կ'աշխատէր, կը դոյժէր այն տեսակ անօրինակ եւ ուանդով մը որ ընկերները հիացումով կը վերաբերուէին իրեն, ու անոր մէջ կը գտնէին ապագայ սիւն մը Հնչակեան կուսակցութեան, ապագայ ուժ մը իաէալի պայքարին:

Բախտը մեզ կրկին միացուց իրարու, տեսայ զինքը մէկ տարի վերջ՝ Գատըզիւղի եկեղեցւոյ բակը, ողջագուրուեցանք իբրև երկու կորուսեալ եղբայրներ: «Զուարթ, կեանքս նուիրեցի մեր սուրբ դատին, մեծ անակնկալներու սպասելու ենք. պէտք է ամենքս աշխատինք, ու նորինսկ զոհո՛ւնք մեր իաէալի սիրոյն»: Ահա իր խօսքերը, ճշմարիտ յեղափոխականի մը խօսքեր, որոնք չեմ մոռնար երբեք:

Ու, արհաւիրքի օրերը չուշացան, աքսոր, բանտ, տուտայանք, մէկզմէկու յաջորդեցին ու հեռացուցին ընկերները ի-

բարմէ: Լսեք էի մեր ընկերներէն շատերուն բանտարկութիւնը, լսեցի որ Բանուորն ալ բանտարկեր էին: Իրեն համար ալ մտատանջուեցանք, լացինք, բայց արդէն դահիճներուն ձեռքն էր ան, ու առաւօտ մ'ալ զինքը բարձրացուցէր էին կախաղան:

Միշտ արի ու խիղախ, Բանուոր դիմադրեր էր նաև կախաղանի մօտ, ու ինքն իսկ ուղեր էր իր մահը իր ձեռքերով:

Այսպէս մարեցաւ ճրագը Բանուորին, արի ու կտրիճ ընկերոջ, որ ժրջան մեղուի մը նման աշխատեցաւ. մինչ աւա՛ղ, վարդի մը նման խամրեցաւ:

Երբ այսօր, կը տօնենք Քսաններու յիշատակը, ուզեցի երկու խօսք ուղղել Բանուորին, մէկը Քսաններէն: Ու խոնարհելով իր դամբարանին առջեւ, կ'ողբանք իր անդառնալի կորուստը:

2. ԶՈՒԱՐԹ

« ԳԱՐՄԱՆԵՐԳԵՐ, »

ԳԱՐՆԱՆ ՅԵՇԱՏԱԿ

Կ'յիշե՞ս առտու մ'երբ դեռ երազն արթուն եր
Ու քեւ քեւի, ո՛վ իմ սի՛րքս, ես ու դուն,
Մենք Աստիկիկն կ'երբայիկն... անանուն
Հաստփոխ մանկան մ'որ իսկն հասկերէր:

Մեր ճանքուն վրայ փարդերու բոշոյն կը խոխար,
Սխոյ մը պէս որ կ'յանկեւար. բայց պիտ գար
Մինչ ազախս մ'իր անձնակ գորգն եր փոներ.
Ուր կ'զգայիր քե մարդերէն ես դուն ալ վեր:

Է՛րանես մը, երակ մ'իրեւ անարիւն,
Լո՛ւն, կը դիտեր մեզ, նայումսով մշարքուն,
Բայց, Սխախեան իր տեսն ախոս՛ս կը մասնէր
Թե՛ անտն եր ան, կաւ ծերուսիսն ալեկեր...

... Ու դուրսցի՛ր, զա՛ւ կը յիշեմ քե ինչպէս.
— Ինչո՞ւ այդպէս փրկեցո՞ւց այդ զիս ու ինչ —
Բայց մենք, զիսե՛ս, ուխտս եմք — յաւի՛տ գարուն,
Մեր ձեռնս իսկ պարմանոթի՛ւն մ'երազուն...:

9. ՓՈՒԵՆՑ

ՄԱՀՈՒԱՆ ԱԼՊՈՍԸ

ՎԱՆԵԿԻ ԱՆՄԱՀ ՅԵՇԱՏԱԿԻՆ

Դեղնա՛ծ այգի մ'ահա, — փրո՛ւմ պստուման —,
Կը տգունի, կը փոքիփոքի, կը հեւա՛յ.
Այգեկութի գիւնեծորան, փո՛ւր պստ.
Կը հեղու որքն անեսն գիւնին հրաշագուն:

Հարսերը — փա՛ոք անոնց կործին յուրքան, —
Դովը կ'երգէն հատուն, շուսակն խաղողին.
«Աստղակներէ ուրմի՛ սաւ, հե՛յ, իմ եարիւն...»
Սայրերն արիւնն յար այգիէն կը բեռնան:

Յանկն ե յորդած անդասակն մեջ յուրքի,
Որուն երեսն արեւընկալ, յակիկերէ,
— Զերբ պցունի երկիկին դեմ կը բըքքէ, —
Զորը իջնող արսնէսէն կը պստի:

Ու հնձուորներն կուզան խընդուն, քրիսակէ:
Մանգակներուն անուշ շողիսն բոցառէ,
Կը հոսի փա՛ղը պոչակներով արիւն մեջ:
— Օ՛, մահ — խուզում արտը դիակ մ'ե անեղ:

Փոսակներ հին փայտիկն կործանած,
Անոր մարմինն խանձում հողի, անարիւն,
Կը մզոտի, բորբոսներով ազազուն,
Անձրեւն իջե՛կ երբ՝ ասոյ առ ասոյ, շարունած:

Հո՛ւն, ինչ փո՛ւր, կը բախտի մանր դեռ:
Անեսանսիւս սս մեհեակն կանարէն.
Քար մ'ահա, ա՛յ, կը ջախջախէ ծանրօրէն
Անահիթի արձակին ծիծն կարեկիր:

* * *

Նոճիկն դեմ գոռոզ, հասակ կը բոքի
Արձան մ'աղաւոր ձիւն մարմարէ կաւ գաճէ,
Մանուկ մ'աղբուն՝ շուր փարդիկն խաղողիկ:

2 Յու. 1922 Գար-գիւղ

ՔՐՄԻԿ

Հ. Ս. Խ. ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄԻ ՓՈՐՁ ՄԸ

Հայաստանի Սօցիալիստական Խորհրդային Հանրապետութեան սահմանադրութիւնը քուէարկուած և ընդունուած է Հայաստանի Խորհուրդներու Ա. Համագումարի 2 փետր. 1922ի նիստին մէջ և գործադրութեան դրուած է իր պաշտօնական յայտարարութեանն անմիջապէս յետոյ, այսինքն նոյն ամսոյ 23ին :

Կապիտալիստական երկիրներու մէջ գերազոյն ի. խանութիւնը կեդրոնացած է օրէնսդիր օրկանին ձեռքը : Այդ օրկանը լնդհանրապէս կը կոչուի բարլամէնթ, (խորհրդարան, երեսփոխանական կամ ազգային ժողով) : Բարլամէնթը փաստօրէն տիւրապետող դասակարգին՝ պուրժուազիին ներկայացուցչութիւնն է :

Խորհրդային երկիրներու մէջ օրէնսդիր այդ իշխանութիւնը կեդրոնացած է խորհուրդներու (սովէթ) համագումարին ձեռքը : Համագումարը բաղկացած է բանուորներու, գիւղացիներու և կարմիր զինուորներու պատգամաւորներէն : Իր բաղկացութեամբը ուրեմն խորհուրդներու համագումարը նոյնպէս դասակարգային ներկայացուցչութիւնն է :

Կապիտալիստական բոլոր երկիրներուն մէջ, միապետական ըլլան անոնք թէ սահմանադրական կամ հանրապետական, առանց բացառութեան իշխանութիւնը կը գտնուի տիրապետող դասակարգին ձեռքը, և այդ իշխանութիւնը կամ կառավարութիւնը միակ նպատակ մը, ձգտում մը ունի, այն է ուժեղացնել իր դասակարգին տիրապետութիւնը, ապահովելու և յանրապետական անոր քաղաքական իշխանութիւնը ու հետեւաբար եւ տնտեսական շահերը :

Այդ շահերը ազգային չեն, ինչպէս սովոր է ներկայացնել պուրժուազական տեսարանութիւնը, այլ դասակարգային : Դասակարգային այդ շահերը պայմանաւորուած են ուրիշ դասակարգի մը կեղեքումովն ու շահագործումովը : Այս վերջին դասակարգը ջախջախիչ մեծամասնութիւն մը կը կազմէ, համեմատած տիրապետող դասակարգին, որ փոքրամասնութիւն մը ըլլալով հանդերձ՝ իր ձեռքը կեդրոնացուցած է ի. խանութիւնը, շնորհիւ այն հանգամանքին որ կեղեքող ու շահագործուող զանգուաւները իրենց դասակարգային շահերու գիտակցութիւնը չունին դեռ :

Այն երկիրներուն մէջ սակայն, ուր աշխատաւոր, բանուոր զանգուածները գիտակցութիւնը ունեցած են իրենց դասակարգային ձրգտումներուն և շահերուն՝ անոնք կրցած են կազմակերպուիլ եւ ուժեղ հարուածով մը խորտակել տիրապետող փոքրամասնութեան շրջութաները և երկրին իշխանութիւնը իրենց ձեռքը անցնել :

Ռուսական հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնը՝ շահագործուող, աշխատաւոր ժողովուրդի հսկայական ընդվզումն է : Յաջողութեամբ պսակուած է արդէն այդ զանգուածային ընդվզումը, ապստամբութիւնը և շնորհիւ անոր յայտարարուած է խորհրդային իրաւակարգ եւ իշխանութիւն, որ կեդրոնացած է բանուորութեան, գիւղացիութեան և կարմիր բանակին ձեռքը :

Պատմական այս յեղափոխութեան յորձանքները անցան նաև ամբողջ անդրկովկասի վրայ և անոր անմիջական ազդեցութեան տակ Հայաստանի բանուորութիւնն ու աշխատաւորութիւնը ապստամբելով չակերտաւոր ընկերվարական կուսակցութեան մը՝ Դաշնակցութեան ի. խանութեան դէմ, յաջողեցաւ ջախջախել անոր գահոյքը 29 նոյմ. 1920ին և Հայաստանը յայտարարել սօցիալիստական խորհրդային հանրապետութիւն :

Ահա թէ ինչո՞ւ հիմնական օրէնքի առաջին յօդուածը խօսելով այս ընկերային յեղափոխման մասին, կը յայտարարէ թէ «Հայաստանի ամբողջ իշխանութիւնը կեդրոնում և տեղեւում պատկանում է բանուորներին, գիւղացիներին և կարմիր զինուորներին պատգամաւորական խորհուրդներին» :

Ուրեմն փաստօրէն պրոլետարիատի միահեծանութիւնը (սկիսսուրս) յայտարարուած է բոլոր խորհրդային երկիրներու, ինչպէս նաև Հայաստանի մէջ :

Բայց այդ միահեծան իշխանութիւնը բնաւ ազգային բնոյթ չի կրեր : Միմիայն հայ աշխատաւորութեան ձեռքը չէ որ կեդրոնացած է Հայաստանի օրէնսդիր եւ գործադիր իշխանութիւնը : Այդ իշխանութեան կը մասնակցին անխոր քոլոր այն աշխատաւորները, որոնք կ'ապրին խորհրդային հանրապետութիւններու սահմաններուն մէջ : Սզգութեան և դաւանանքի տարբերութիւնները ոչնչով կ'ազդեն աշխատաւորներուն վրայ, որոնք հաւասար իրաւունքներ կը վայելն, այնպէս ինչպէս ճշդուած է հիմնական օրէնքի յօդուած 2ին մէջ :

Հիմա հարց կը ծագի թէ դասակարգային այս տիրապետութիւնը, այս տիկտատուրան որքան պիտի տեւէ :

Փութանք անմիջապէս ըսել որ ընկերվարութիւնը, որ կը պայքարի պուրժուա-կապիտալիստական իրաւակարգին դէմ, չէր կրնար յաւերժացնել պրոլետարիատի դասակարգային տիրապետութիւնը, որքան ալ այս վերջին դասակարգը իր մէջ պարփակէր մարդկային ընկերութեան ամենախոշոր մեծամասնութիւնը :

Այս պայագային ուրեմն ինչո՞վ պէտք է բացատրել պրոլետարիատի տիկտատուրան, ինչն է անոր տեւողութիւնը :

Դասակարգային տիրապետութիւն.՝ նպատակ չէ պրոլետարիատի համար, այնպէս ինչպէս որ է պուրժուական դասակարգին համար, այլ մըջոց մը՝ պուրժուազական իրաւակարգը վերջնական և ամբողջ

ջական հաշուեյարդարի ենթարկելու եւ անոր տեղ ընկերվարական-
խորհրդային իրաւակորգը հաստատելու և հիմնաւորելու :

Այս պայմաններուն մեջ, աշխատաւորութեան տիկտատուրան
տնհրաժեշտօրէն կը շարունակուի այնքան ժամանակ, որքան որ
տնհրաժեշտ է այս հիմնական նպատակը կեանքի մէջ իրագործելու
համար: Այն օրը՝ երբ կապիտալիստական կարգերէն նշոյլ մը, մաս-
նիկ մը իսկ չի մնար և ընդհակառակն ընկերվարութիւնը իր վերջ-
նական նուաճումը կատարած ըլլայ, այն օրէն սկսեալ պիտի դադրի
այլեւս պրոլետարիատի դաւակարգային տիրապետութիւնը և հետե-
ւաբար դասակարգերը առհասարակ պիտի դադրին գոյութիւն ու-
նենայէ :

Ահա այս է խորհրդային սահմանադրութեան 4րդ յօդուածին
բովանդակութիւնն ու իմաստը :

Ի՞նչ ձեւով կը հետապնդէ բանուորա-գիւղացիական իշխանու-
թիւնը իր վախճանական նպատակը, այսինքն ընկերվարական կար-
գերու հաստատումը: Չորրորդ յօդուածը հետեւեալ միջոցները
կը նախատեսէ այդ մասին :

Ա. Ձեռնած կը յայտարարուի հողի մասնաւոր սեփականութիւնը,
կը գրաւուին եւ կը պետականացուին ամբողջ հողը բոլոր ջրերով ու
անտառներով՝ ինչպէս նաեւ մասնատիրական եւ կրօնական հաստա-
տութիւններու շարժական ու անշարժ գոյքերը: Այս բոլորը ձրիա-
բար կը տրուին աշխատաւորներուն, անոնց համայնքներուն եւ խոր-
հրդային տնտեսութիւններուն:

Բ. Կը բռնագրաւուին ու կը պետականացուին երկաթուղիները,
պանքաները, եւ ընդհանրապէս խոշոր արդիւնաբերութեան բոլոր մի-
ջոցները: Ասոնց վարչութիւնն ու շահագործումը կը վերապահուի
խորհրդային օրկաններուն կամ արտագրողական միաւորներուն:

Ինչպէս յայտնի է, անհատական սեփականութիւնն է ներկայ
պուրժուական իրաւակարգին հիմը: Անհատական սեփականութիւնը եւ
հարստութեան անարդար բաշխումն են, որ ստեղծած են շահագործող
եւ շահագործուող, հետեւաբար և իրենց տնտեսական շահերովն ու հաւա-
րական ձգտումներովը իրարու անհաշտ եւ թշնամի դասակարգեր:

Անարդար այս իրաւակարգը, իր բոլոր սարսափներովն ու աղէտ-
ներովը մէջտեղէն վերցնելու ամենահիմնական ու արմատական միջո-
ցը՝ բնականաբար հէնց այդ իրաւակարգի հիմերը քանդելուն, մէջտե
ղէն վերցնելուն մէջ կը կայանայ: Ճիշդ այդ գիտակցութեամբն է որ
յեղափոխական բանուորա-գիւղացիական իշխանութիւնը կը բռնազը-
րաւէ հարստութեան, արդիւնաբերութեան բոլոր միջոցները՝ հողը
գիւղին եւ գործարանը քաղաքին մէջ ու գանոնք իրենց յարակից
բոլոր միջոցներովը կը յայտարարէ պետականացում:

Սեփականագրկելով պուրժուա-քաբիթալիստ դասակարգը, խոր-
հրդային իշխանութիւնը արդիւնաբերական արտագրողական բոլոր

ձեռնարկները ուղղակի չի շահագործեր, այլ անոնցմէ մաս մը՝ մանա-
ւանդ հողը ձրիաբար կը տրամադրէ գիւղացիներուն, համաձայն անոնց
պէտքին, ձրիաբար օգտագործելու համար գանոնք եւ բնատուրք մը
վճարելու պայմանով, իսկ մնացեալ մասն ալ կը տրամադրէ գիտական
համայնքներուն եւ խորհրդային հաստատութիւններուն:

Այս բոլորը անշուշտ անցողակի շրջանի մը յատուկ կարգադրու-
թիւններ են, որոնք գոյութիւն պիտի ունենան մինչեւ այն օրը՝ երբ
ընկերվարական իրաւակարգը վերջնականապէս կը հիմնաւորուի եւ
աշխատանքի ու բախումի խնդիրները աւելի արմատական եւ վերջ-
նական լուծում մը կ'տոանան, համաձայն հիմնական այն սկզբունքին,
որ ամէն մարդ պիտի աշխատի համաձայն իր կարողութեան եւ պիտի
սպասէ համաձայն իր պէտքին:

Մինչ այդ՝ խորհրդային սահմանադրութիւնը դրած է սա գլխա-
ւոր սկզբունքը որ «ով չի աշխատի, նա չի ուտի»: (Տես հիմնական
օրէնք յօդ. 4):

Աւելորդ իսկ է բացատրել թէ այս նշանաբանը կիրառելի է ա-
նոնց համար, որոնք կրնան աշխատիլ, կրնան օգտակար ըլլալ ո եւ է
ձեւով ու չափով, սակայն չեն ցանկար ու չեն ուղէր աշխատիլ: Այդ-
պիսիներու հանդէպ միանգամայն անկարեկիր է խորհրդային իշխա-
նութիւնը:

Բանուորա-գիւղացիական իշխանութիւնը ամրապնդելու եւ անոր
միջոցաւ դէպի ընկերվարական վախճանական իրաւակարգը անսայ-
թաք յառաջ ընթանալու համար, տնհրաժեշտ է որ բանուորա-գիւղա-
ցիական դասակարգին ձեռքը կեղորոնանայ ոչ միայն արդիւնաբերու-
թեան վերաբերող բոլոր տնտեսական միջոցները, այլ նաեւ քաղա-
քական եւ զինուորական իշխանութիւնը:

Ահա թէ ինչո՞ւ համար Հայաստանի սահմանադրութեան 5րդ յօդ-
ուածին համաձայն «իշխանութիւնը ամբողջովին եւ բացառապէս վե-
րապահուած է բանուորներուն եւ գիւղացիներուն եւ անոնցմէ ըն-
տրուած մարմիններուն հետեւաբար շահագործուող դասակարգերը զըր-
կուած են քաղաքական իրաւունքներէ»:

Հիմնուած այս սկզբունքին վրայ, Հ. Ս. Խ. Հանրապետութեան
բարձրագոյն իշխանութիւնը կը հանդիսանայ բանուորներու, գիւղա-
ցիներու եւ կարմիր զինուորներու պատգամաւորական խորհուրդնե-
րու համագումարը, որ կը փոխարինէ այսպէս ըսած պուրժուական
սահմանադրական երկիրներու բարլամէնթը (խորհրդարան):

Դարձեալ նոյն հիման վրայ է որ Հայաստանի կարմիր բանակը
կը կազմուի բացառապէս աշխատաւորներէ, որով եւ պուրժուաները
զրկուած են ընկերվարական հայրենիքը պաշտպանելու պատուաւոր
իրաւունքէն եւ կոչումէն (Տես յօդ. 9րդ):

Աւելորդ կը համարենք մտնել մանրամասնութեանց մէջ, Մեր
վերլուծած գլխաւոր հիմերը բաւական են ինքնին, երեւան բերելու

համար այն խոր տարբերութիւնը որ կայ պուրժուական եւ քովինիսթական երկիրներու մէջ, առաջինը՝ իր դասակարգային տիրապետութեամբը եւ երկրորդը՝ իր բանւորա-գիւղացիական տիրապետութեամբը:

Վերջացնելէ առաջ աւելորդ չէր ըլլար շեշտել թէ պուրժուազիայի համար, ներկայ քաբիթալիսթական իրաւակարգը՝ վախճանական, յաւերժական նպատակ մըն է, մինչդեռ ընդհակառակն պրոլետարիատի դասակարգային տիրապետութեան վախճանական եւ հիմնական նպատակն է դասակարգերու ջնջումը եւ ընկերավարական—քովինիսթական իրաւակարգին իրականացումը:

Պուրժուական եւ խորհրդային սահմանադրութիւններու միջեւ գոյութիւն ունեցող միւս բոլոր տարբերութիւնները այս հիմնական տարբերութեան անխուսափելի հետեւանքներն են:

ՈՒՍԱՆՈՂ

ՌՈՒՍ ՅԵՂԱՓՈՒՍՈՒԹԵԱՆ ԻՐԱՒԱԿԱՆ ՆՈՒԱՃՈՒՄՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ԲՆՈՅԹԸ

Ճնշուած դասակարգը իր իրաւունքներուն կը տիրանայ երկու ճամբայով: Այդ ճամբաներէն սէկն է խաղաղ եւ ասիմիլացիոն սիւրսուցում, իսկ միւսը պայքարով եւ յանկարծակի: Երբ կ'ըսենք իրաւունքի յանկարծակի տիրացում, այդ չի նշանակէր թէ անընդունառութեամբ զարտուղութիւնն է որ կը պայտպանենք, այլ ըսել կ'ուզենք թէ ո եւ է իշխանութիւն իր յառաջացուցած հաւարակական օրկաններով չի կրնար եւ չի ուզէր գոհացնել ծնունդ առած իւրաքանչիւր իրաւական պահանջ, որովհետեւ ո եւ է իշխանութիւն՝ արտայայտութիւնն է յետադիմաց հասարակական հոգեբանութեան:

Իսկ անտեսուած եւ չը բաւարարուած իրաւունքներու բնական հետեւանք՝ յեղափոխական պայքարէն յետոյ, երբ ճնշուած դասակարգը յանկարծակի տէր կը դառնայ շատ մը իրաւունքներու, այդ պարագային ոչ թէ անբնական ոստում է տեղի ունեցած, այլ ուշացած իրաւունքներու բռնազբաւուումով ընկերային կեանքը կ'առնէ իր բնականոն ընթացքի հաւասարակչութիւնը:

Յեղափոխական պայքարի եւ իր յառաջացուցած արդիւնքներու մասին սխալ դատողութիւն մը կայ որ արդիւնքն է այն ընդհանրացած տեսութեան թէ՛ ո եւ է երկրի մէջ տեղի ունենալիք նորագոյն յեղափոխութիւն իր առաջադրած նպատակներով առաւելապէս պիտի նկատուի աւելի յառաջադիմ երկիրներու մէջ արդիւն կատարուած յեղաշրջումներուն: Իսկ այս սխալ հասկացողութեան բնական հետեւանքը կ'ըլլայ այն թէ ռուսական նորագոյն յեղափոխութեան առաջադրած նպատակները իրենց նուազագոյն չափովն անգամ ցնորակուն են եւ անժամանակ:

Մասնաւոր կարեւորութեամբ է որ կը շեշտենք անժամանակ բաւարար, որովհետեւ այդ դարձուածքի յաճախակի կրկնութեան մասնաւորաբար այն օրերս է որ կը հանդիպինք, ինչ որ կը ցուցնէ հակառակորդներու մտածելակերպին մէջ եղած զգալի յեղաշրջումը, ինչպէս նաև անոնց լռին հաւանութիւնը շատ մը իրողութիւններու կարելիութեան մասին՝ զորս մինչեւ երէկ ցնորական կը համարէին:

Եթէ Ֆրանսական յեղափոխութիւնը կ'առնեն իբրեւ յառաջադէմ երկրի մը ամէնէն յառաջադէմ պայքարը, մենք այդ չափանիշով չենք կարող մտենայ ռուսական յեղափոխութեան, որովհետեւ ցարերու երկիրը իր տնտեսական-քաղաքական դրութեամբ անբաղդատելիօրէն վեր էր կանգնած 18րդ դարու Ֆրանսայէն: Իսկ տնտեսական քաղաքական բարձր մակարդակը կը ցուցնէ թէ ինքնակալ Ռուսաստան յառաջացուցած էր իրաւական աւելի կատարեալ դրութիւն մը:

Ի հարկէ պարեմաութիւն կ'ըլլար պնդել թէ տարրական հասկացողութեանէ զուրկ ռուս մտմիկը ինքնարեւարար (spontanément) եւ խաղաղօրէն հասած պիտի ըլլար իրաւական այս դրութեանը, եթէ իր բնակած երկիրը դէպ արեւմուտք բացած իր դուռներով ծրծած չըլլար արեւմուտքի յեղափոխական ջերմութիւնը, եւ ռուս տիրող դասակարգը հարկադրուած չըլլար իրերայաջորդ յեղափոխական շարժումներով հարերու ինքնակալութեան պարտադրել իրաւական արդիացած ըմբռնումներ՝ աւելի յաջող կերպով դիմազբաւելու համար յառաջադէմ ազգերու տնտեսական-քաղաքական մրցակցութեան:

Ընդհանուր պատերազմի առաջ բերած տնտեսական եւ բարոյական քայքայումով, երբ ռուս ժողովուրդը իր մտաւորական բնորանիով պայքարի սկսաւ, չէր կարող գոհանալ արեւմտեան երկիրներու մէջ իր բախտակիցներուն վիճակած համեմատաբար աւելի տանելի իրաւական թոյլութիւններով:

Իրեն համար գոհացուցիչ չէին այլեւս Ֆրանսական յեղափոխութեան նշանաբանները:

Եթէ Ֆրանսացի ժառօպէններ Ռուսոսի «Ընկերային Դայինք»-ի սկզբունքէն մեկնելով կ'ուզէին Աստուածպետական իրաւական հաս-

կացողութիւնը փոխարինել ժողովրդապետական իրաւունքով, ուսու նորագոյն յեղափոխականները սիտի մեկնէին իրենց ժամանակի ընկերութեան իրաւական պահանջը ձեւաւորող Մա. քս. Էնկէլստեա. տեսութիւններէն: Պրահական Նեո հիւմանիզմը անհատապաշտութիւն էր, իսկ ռուսական սոցիալիզմը համայնապաշտական է: Եւ այս վերջինը ոչ միայն չի հակասեր առաջինին, այլ լրացնելով դայն, կը փոխէ մարդկային բարօրութեան համար առաջ քշուած սկզբունքներու և ձգտումներու վեպացական ընոյթը և կը հոչակէ մարդկային ազատութիւն՝ հաւասար սկեստութեանը:

Քսաներորդ դարու մտածողի մը համար անհատի ազատութիւնը՝ նոյնիսկ իրաւական առնակատարեալ սահմաններով՝ վտանգաւոր կեղծիք մըն է սոսկ:

Կեղծիք է, որովհետեւ իրիւր ղոյութեան պայքարի գետին կը ներկայացնէ նաև անհատի անձը, այսինքն մէկի զւկանքը միւսի վայելքին համար՝ նուիրագործուած իրաւականօրէն:

Վտանգաւոր է, որովհետեւ գերութիւնն ու ճորտութիւնը յաւերժացող «իստուածային կամքի և ննազանդութեան» ինցած տեսակէտը կը փոխարինէ «ֆիզիքական և մտաւորական ազատ մըրցակցութեան» ըմբռնումով:

Պրահական յեղափոխութեան հոչակած մարդկային ազատութեան իրաւական դրութիւնը անձանօթ չէր ուսու ժողովրդին, որովհետեւ յառաջդիմող ռուսական ճարտարարուեստը ցարբու հրամանագրերովն իսկ երաշխաւորած էր կեանքի և ինչքի կատարեալ ազատութիւնը: Իսկ սահմանադրական բոլոր երկիրներու էջ պուրժուա զասակարգի շահագործման յեղարան դայձած քաղաքակրթութիւնը, — որու փորձերը ունեցած էր Ռուսաստանն ևս — չէր կարող իրիւր կէտ նպատակի դառնալ ռուսական ինչպէս և նորագոյն որ և է յեղափոխութեան:

Համայնատիրութիւնը իր առաւելագոյն թէ նուազագոյն օտանմանարովն է որ պիտի գործադրուի Ռուսաստանի մէջ, այդ չէ կականը, այլ այդ դրութեան վայնայելու է մարդկային բարօրութեան նպատակու կամ հակ գրեելու տեսակէտէն:

Համայնապաշտական տեսութեամբ մարդկային ընկերութիւնը այլեւս պայքարի գետին չէ, իսկ իւրաքանչիւր անհատի մտաւոր և ֆիզիքական աշխատանքի կատարեալ զարգացումը ապահովուած է համայնքի կողմէ:

Այսպէս երբ կը վերնայ ազատ մարդու դրկանքը՝ ազատ մարդու շահագործումով, սրբուած կ'ըլլայ ընկերային բարօրութեան արդեւքներէն մէկը եղող դասակարգային մրցակցութիւնը իր հետեւանքներով միասին:

Ռուս յեղափոխութիւնը եթէ բաւականանար ցարիզմի չկամութեան բաղխած ֆրանս. յեղափոխութեան կարգ մը սկզբունքներով

և պահանջէր անոնց գործադրութիւնը, ոչ մէկ արժէք պիտի ներկայացնէր ընկերային բարօրութեան տեսակէտէն, որովհետեւ սուլող մեքենաներու անիւներուն տակ ճզմուած մարդկային ազատութիւնը իր հոգեւարքը կ'ապրէր, զրկուածներու ծովածաւալ բազմութեան ներկայութեան: Կամ պէտք էր խորտակել մեքենաները և վերադառնալ միջնադարեան տնտեսութեան, և կամ թէ պէտք էր փոխել արդիւնաբերական միջոցներու սեփականութեան ձեւը, պատշաճեցնելու համար զայն համայնապաշտական իրաւական դրութեան:

Այս երկու պարագաներէն առաջինի մասին մտածելն անգամ աւելորդ էր, և ռուսական յեղափոխութիւնը ընթացաւ կեանքի պարտադիր օրէնքներու գծած ուղիէն: Ան անհատի յախտակուած իրաւունքներու միասին գրաւումովը, վերահաստատեց ընկերային կեանքի բնականն ընթացքին համար անհրաժեշտ եղող հաւասարակընութիւնը:

Ուրեմն իրաւունքի համար մղուած պայքարը (la lutte pour le droit) իր բռնագրաւումներով ոչ միայն չի նշանակէր անբնական ոստումներու հակասութիւն, այլ անհրաժեշտ միջոցն է թեքուած ընկերային հաւասարակընութեան: Լ. Կ.

ԱՆՄԱՀ ՔՍԱՆՆԵՐԷՆ

ՎԱՆԻԿ
(ԳԵՂՍՄ ՎԱՆԻԿԵԱՆ)

ՌՈՒԲԷՆ
ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

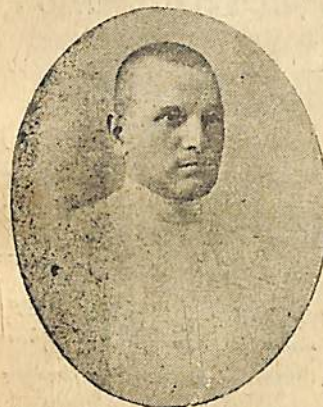

ՄՈՒՐԱՏ
ԶԱԲԱՐԵԱՆ

ԱՐՄԵՆԱԿ
ՀԱՄԲԱՐՉՈՒՄԵԱՆ

Հ. Ս. Խ. ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ
ՎԱՐԻՉՆԵՐԸ

Ա. ՄԵՍՍԵՆԻԿԵԱՆ
Նախ. Հ. Ս. Խ. Հանրապետ.
Ժող Կոմիտ. Խորհուրդի

Ս. ԲԷԳՉՍԵԱՆ
Հ. Ս. Խ. Հանրապետական
Արտ. առևտրի ժող. կոմիտատ

Ա. ՄԻՍԿԵԱՆ
Հ. Ս. Խ. Հանրապետական
Արտ. գործող ժող. կոմիտատ

Գ. ՄԱԿԻՆՅԱՆ
Հ. Ս. Խ. Հանրապետական
Լրս. ժող. կոմիտատ

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՄՈՏԵԿ
ՄԱՐԿԱԿԱՆ
ՍՏԱՆԲՈՒԼ
ՄԱՐԿԱԿԱՆ

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԿԱՊԻՏԱԼԻԶՄԸ ԵՒ ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ՅԵՂԱԾՐԶՈՒՄԸ

I

Կապիտալիզմի զարգացումը 19րդ դարու ընթացքին.— Հասկանալի սկեստրեան քայքայումը.— Մարխսիստիկական հոդույնի սեսակիտի գործնական տիրապետությունը:

Լայնատարած Ռուսաստանի արդիւնաբերական կեանքը, Եւրոպայի արդիւնաբերական երկիրներուն նկատմամբ, կը կենար համեմատաբար աւելի ցած աստիճանի վրայ: Մինչդեռ Եւրոպայի արդիւնաբերութիւնը 19րդ դարու սկզբին, իր ծաղկման և զարգացման շրջանին մէջ կը գտնուէր, անդին ռուսական քարիթալիզմը 1802ին միայն կը հիմնէր իր արդիւնաբերական առաջին գործարանները:

Զարական Ռուսաստանը, իր տիրապետութեան առկ ունէր 50 նահանգներ, մէջը ըլլալով Սիպիր, Կովկաս, Լեհաստան և Թուրքիստան:

Ռուսական երիտասարդ պարթուազին, օժտուած ըլլալով իր երկրի բնական հարստութիւններով, 19րդ դարու սկզբին սկսաւ իր տենդոտ գործունէութիւնը: 1820 թուին, արտասահմանէն Ռուսիա ներմուծեց 10,000 ռուպլի բուսական արծաթեմարմանային մեքենաներ, իսկ 1850 թուին, ներմուծման քանակը հասաւ 2 միլիոն 22 հազար ռուպլի:

Ռուսական քարիթալիզմի առաջին ձեռնարկը, եղաւ հանքային արդիւնաբերութիւնը: Տօնի և Ուրալեան շրջանները կը ներկայանային իբրև մետաղի հարուստ կեդրոններ: 1850 թուին, արոյրի արտադրութիւնը 13,892 ժուլի կը հասնէր. 1802—1830 թուեր, այսինքն 28 տարուայ ընթացքին, արդէն իսկ հիմնուած էին 4000 գործարաններ, 240,000 բանուորներով:

1860 թուին զանազան նիւթերու արտադրման ու ներածման դրամական քանակը հասած էր 430 միլիոն ռուպլի:

1850 թուականներուն, ռուսական պարթուազիին համար կը բացուի գործունէութեան լայն ասպարէզ մը: Զարական կառավարութիւնը երկրի արդիւնաբերական կեանքի լայն զարգացման համար, կը պատրաստէ նոր օրինակներ և ամէն միջոց կ'ընձեռէ քա-

ղաքային արդիւնաբերութեան ծաւալման և արտաքին առևտրական կեանքի յարաբերութեան սկսման համար: Արդիւնաբերութեան նուաճումը, սերտ կերպով կապուած ըլլալով հազարդակցութեան միջոցներուն հետ, կառավարութիւնը իր առանձին ուշադրութիւնը կը դարձնէ երկաթուղիներու կանոնաւորման վրայ և կը ջանայ երկրի արդիւնաբերական հարուստ կեդրոնները իրար միջոցել: Ռուսական ներքին արտադրական կեանքը, կարճ ժամանակի ընթացքին այն աստիճան խոչոր յաս ջգիմութիւն ցոյց տուաւ, որ 1892 թուին արդէն 13,085 շոգիմեքենայ կ'աշխատէր:

Երկաթի, ածուխի և արոյրի արտադրութիւնը ամենէն աւելի շուտ կ'սկսի և ամենէն աւելի մեծ քանակութեամբ: 1897 թուին, արդէն 113,982 ժուլ արոյր կ'աշխատանուէր արտասահման: Վիճակագրական տեղեկութիւնները ցոյց կ'ուտան, որ Սեւրիան, Գերմանիան և ուրիշ երկիրներ, աւելի քիչ քանակութեամբ արոյր կ'արտադրեն քան Ռուսաստանը:

Երկաթի արտադրութիւնը, նոյնպէս խոչոր ծաւալ կ'ստանայ և 1897ին երկաթի արդիւնաբերութեան 18 նոր ձեռնարկութիւններ կը հիմնուին, 20 միլիոն ռուպլի դրամագլուխով:

Եւրոպական Ռուսաստանի մէջ այն գործարանները որոնք ոչ պակաս քան 16 բանուոր ունէին, 1866ին կը հասնէին 3000ի, իսկ 1895ին՝ 6500ի. 100—1000 բանուոր ունեցող գործարանները 1879ին 1229, իսկ 1902 թուին՝ 2366:

Քարիթալիզմի զարգացման համընթաց, ռուսական պարթուազին արագ նուաճումներ ըսաւ հազարդակցութեան միջոցներու վրայ: 1857ին, որ ամբողջ երկաթուղազիծը 1081 վերստի տարածութիւն ունէր, 1880 թուականին 24000 վերստէն աւելի կը հասնի:

Վերեւ յիշուած վիճակագրական թիւերէն կը տեսնենք թէ ինչ պատկեր կը ներկայացնէր ռուսական արդիւնաբերական կեանքը, մինչեւ 1900ական թուականները: Մեր ձեռքի առկ չունենալով 900ական թուականներէն մինչեւ 917ի ռուսական բանուորական յեղափոխութիւն գոյութիւն ունեցած և ընդարձակուած արդիւնաբերական կեանքի վիճակագրութիւններ, մէկ խօսքով ամբողջ քարիթալիստական ձեռնարկութիւններու լրիւ պատկերը, միայն կրնանք բացայայտօրէն շեշտել որ 90ական թուականներէն մինչեւ եւրոպական իմիտրիալիստական պատերազմը, ռուսական քարիթալիզմը իր զարգացման և ծաղկման ամենալաւ չափին հասած, շահագործելով համայն Ռուսաստանի հարուստ և արդիւնաբերական շահաւէտ շրջանները:

Պետական մաքսային օրինազօծերը ցոյց կուտան, թէ ինչպէս ռուսական ապրանքներու աշխատանքութիւնը մեծ չափերով կ'ընդարձակուէր, երբ արդէն ռուսական արդիւնաբերական ձեռնարկութիւնները կ'ընդարձակուէին երկրի կեդրոններէն դէպի հեռավոր

չըջանները: Երիտասարդ պուրժուազին, իր տիրապետութեան կնիքն էր դրած երկրի ամէն մասերուն վրայ ոչընչացնելով միանգամայն արտադրութեան նախնական բոլոր ձեւերը:

Քարիթալիսթական արդիւնաբերութիւնը, իր առաջին շրջանին իսկ, ստեղծեց բանուորական դասակարգային կազմակերպութիւններ, որոնք քարիթալիզմի վարդացման հետ համընթաց, պատրաստեցին բանուորական սէնտիքալիստական ուժեղ շարժումներ, խորացնելու համար քարիթալի եւ աշխատանքի մէջ մղուող պայքարը և դիմագրաւելու պուրժուական տնտեսական ճնշման բոլոր միջոցները:

Վերեւ յիշուած վիճակագրական ծանօթութիւններէն յայտնի կ'ըլլայ, որ Ռուսաստանը մինչեւ 1892 թիւը, ունէր յօտաւորապէս 2 միլիոն 378 հազար բանուորութիւն: Իսկ եթէ նկատի առնենք քարիթալիսթական զարգացման շրջանը, այսինքն 900ական թուականներէն մինչեւ համաշխարհային պատերազմը, պիտի տեսնենք որ շուրջ 5 միլիոն բանուորութիւն կ'աշխատէր ռուսական քարիթալիսթական ձեռնարկութիւններուն մէջ:

Կովկասը, ձարական Ռուսաստանի մէկ անբաժան մասը կը կազմէր և անոր արդիւնաբերութիւնը, ենթարկուած էր ռուսակոն քարիթալիզմի տիրապետութեան՝ մինչեւ կովկասեան ժողովուրդներուն քննաւար բաժանումները:

Համառօտ կերպով դիտենք կովկասեան արդիւնաբերական կեանքը, 19րդ դարու ընթացքին:

Կովկասի արտադրական կեանքին մէջ, արօյրի, երկաթի, քարածուխի, պղինձի և մետաքսի արտադրութիւնը կարեւոր տեղ կը գրաւեն. իսկ ամենազարգացած ճիւղը, քալիւղի արտադրութիւնն է: Նաւթարդիւնաբերութիւնը, կովկասեան քարիթալիզմի զարգացման ամենաուժեղ և միակ աղբիւրը ըլլալով, կովկասը արդիւնաբերական կեանքի միւս ճիւղերուն մէջ ևս, շնորհիւ ատոր, ցոյց տուաւ խոշոր յառաջդիմութիւն:

Քարիւղի արդիւնաբերութեան և արտածման մասին վիճակագրական տեղեկութիւնները արտադրութեան հետեւեալ քանակը ցոյց կուտան:

Արսադուրիակ		Արսաճուլ	
1882 թ.	50 միլիոն փուլ	27 միլիոն փուլ	
1891 »	275 » »	194 » »	
1900 »	601 » »	443 » »	

1900 թուին նաւթ-արդիւնաբերութեան գլխաւոր ձեռնարկութիւններու թիւը 154ի կը հասնէր, որոնց հիմնական դրամագլուխը քանի մը հարիւր միլիոն ռուպլիէն աւելի կը հաշուէր:

Մետաքսի արդիւնաբերութիւնը նշանակալից տեղ է բռնած իր

քանակի առատութեան տեսակէտէն. վիճակագրութիւնները ցոյց կուտան որ Կովկասէն արտասահման մետաքս կ'արտածուէր 1876ին՝ 81,856 փուլ: Աժխահանութեան և ծծումբի արդիւնաբերութիւնը, թէեւ գոյութիւն ունեցած էին երկար ժամանակէ ի վեր, բայց կարեւոր տեղ չէին գրաւած:

Քուլթայիսի նահանգը կարեւոր եղած է մանկանէզի արտադրութեամբ: 1897ին Միացեալ Նահանգներ ուղարկուած է 42,000 թօնօ, Անգլիա՝ 68,650, Գերմանիա՝ 70,870 փուլ, ուրեմն բացի Ռուսաստան արտածուող քանակէն, ի իրան արտասահման կ'արտածուէր 112,000 փուլէն աւելի, մինչեւ 1876 թիւը, Կովկաս կապուած է եղած արտասահմանեան երկրներուն հետ՝ 14,490,999 ռուպլի ոսկի դրամագլխով:

Կովկասեան քարիթալիզմի զարգացման մէջ, անկասկած կարեւոր դեր խաղացած են նաև երկրորդական արդիւնաբերական ճիւղեր ևս, որոնք իրենց համետ արտադրութեամբ, եղած են կովկասեան ժողովուրդներու տնտեսական կեանքի բարձրացման լրացուցիչ միջոցները:

19րդ դարու վերջին կիսամեակի ընթացքին, Ռուսաստանի մէջ արդէն գոյութիւն ունէին դրամական քարիթալի բազմաթիւ հաստատութիւններ, բացի պանքերէն, ապահովագրական և երկաթուղային ընկերութիւններէն, կային բազմաթիւ բաժնետիրական հիմնարկութիւններ, որոնց դրամագլուխը՝ հետեւեալ քանակը կը ներկայացնէր.

1888 թուին	721,900,000	ռուպլի
1890 »	849,739,900	»
1895 »	1,165,539,900	»
1900 »	2,867,649,700	»

Իսկ 1901ին 3 միլիարտէն աւելի:

**

Հանայնական հիստորիան և հողային կեդրոնացում.— Մինչև հիմայ, ամփոփ կերպով ուր ևազմացինք ռուսական քարիթալիզմի զարգացումը, ինչպէս ամէն երկրի, նոյնպէս և Ռուսաստանի մէջ, գիւղացիութիւնը ըլլալով ազգաբնակչութեան ամենախոշոր տոկոսը, իր սօցիալ-տնտեսական վարքով կը ներկայանար իբրև հասարակական լայն զանգուած մը, որու դասակարգային ըմբռնումները երբեք և քաղաքական յեղաշրջման մէջ իր կրաւորականութիւնը, կամ դասակարգային կղզիացումը ի յայտ չէ բերած:

Գիւղացիական մանր ու խոշոր տնտեսութիւններու հարցը, և ընկերվարական գրականութիւնը ամէնէն շատ զբաղեցուցած հարցերէն մին է եղած: Հակառակ որ հողային կամ գիւղական մանր ու խոշոր տնտեսութիւնները, ունին քարիթալիզմի զարգացման ընդհանուր օրինաչափութիւնը, հակառակ որ պուրժուազիի դասակար-

գույնն պետութեան գոյութենէն մինչև մեր օրերը, այդ հարցը ունեցած է տիրակալական ընդհանուր ձեռակերպումը, այսուամենայնիւ ընկերվարական կարգ մը գաղափարախօսները, չթափանցելով գոյութիւն ունեցող առարկայական պայմանն, ուն իւրայատուկ մը-տածելակերպով մը, տեսակէտներու տարակարծութիւն մը առաջ բերած են: Իրտական մարքսիզմը, ինչպէս բոլոր ինդիւիւստրիալ գե-րաւորմամբ, նոյնպէս և գիւղացիական մասը ու խոշոր սեփականու-թիւններու հարցին նկատմամբ, ունի իր առարկայական վերլուծ-ւան մէթոտը:

Ընկերվարական պատմութեան մէջ, գիւղացիական հարցի նկատ-մամբ եղած են երկար վիճարանութիւններ, երկու հակամարտ կող-մերէն մին՝ ուղղափառ մարքսիստներն էին որոնք կանգնած էին այն տեսակէտին վրայ՝ թէ ինչպէս անարարուեստական արդիւնաբերու-թեան մեջ, այնպէս ալ գիւղացիական կեանքին մեջ, սիստական զարգացումը, անարարուորակ պիտի սկսնի: Բարձրակարգ կեդրոնաց-ւան փազով: Իսկ հակառակ կողմը կը պնդէր որ գիւղական սիստու-րիւնները չեն ենթարկուիր կեդրոնացումս յրաքեան, ո՛ր սկսնի ունի իրենց զարգացումս բարձրակարգ անարարուորակ պայմաններ, ո՛ր անտե-րա միջակ սիստուրիւնները փայտան չեն ենթարկուիր և հանապա-հան ընդհանուր պիտի ունի իր արարական և սոցիալական զարգաց-ւան անհրաժեշտ ձևերը:

Եւ Պաղէլի միջազգ. սոց. քօնկրէն, առաւելագէտ զբաղուեցաւ այդ հարցով. մարքսիստական հողային տեսակէտը քննադատութեան ենթարկուեցաւ: Յետոյ այդ հարցը շարունակուեցաւ 89 թուին Բարիլի 93 թուին Յիւրիլի և 96 թին Լոնտօնի միջազգ. սոցիալիստական հա-մաժողովներուն մէջ, բայց միշտ առանց զրական արդիւնքի:

Ուշադրութեան արժանի է գերման Ս. Իէմօկրատիայի, Ֆրանկ-ֆուրթի 1894 ի կուսակցածողովը, որ բանդ Շօյնլանկի և Ֆօլմարի ա-ռաջարկութեամբ, ընտրուեցաւ մասնաժողով մը, ուսումնասիրելու համար գիւղացիական հարցը Գերմանիոյ զանազան շրջաններուն մէջ և պատրաստելու տեղեկագիր մը, յաջորդ տարուայ քօնկրէին համար: Մէկ տարուայ աշխատանքէն յետոյ, երբ տեղեկագիրը մանրամասնութիւն-ներու պահպանման եզրակացութեամբ կը ներկայացուէր ժողովին, կ'են-թարկուի ուղղափառ մարքսիստներու կողմէ խիստ քննադատութեան, քանի որ իրականութիւնը արդէն իսկ ցոյց տուած էր քարթիթալիզմի տիրակալութիւնը, մանր տնտեսութիւններու վրայ:

Այժմ դիտենք Ռուսական իրականութիւնը:
Կախին ընկերվարականներ, որոնք կը կարծէին թէ Ռուսաստա-նի համայնական բնատնտեսութիւնը երակէտ պիտի դառնար ընկեր-վարութեան տիրակալութեան:
Սակայն քարթիթալիզմի ծագկման հէնց առաջին շրջանին, գիւղա-տնտեսութեան համայնական ձեւը, կորսնցուց իր գոյութեան պատ-

ուանդանը: Մասնաւոր սեփականութեան ուժեղ թափը, արագօրէն ընդլայնուեցաւ գիւղացիական շրջանին մէջ և ստեղծեց հարուստներ ու աղքատներ: Բաղաքային արդիւնարբերութիւնը, թէքնիքի աստի-ճանական եւօլիպիօնի հետ համընթաց, ոչնչացուց գիւղական աշ-խատանքի նախնական բոլոր միջոցները: Գիւղատնտեսական գործիք-ներու նոր յեղաշրջումը, ժամանակի ընթացքին սեփականազրկման ենթարկեց գիւղացիութեան ստորին ստուար զանգուածները: Եւ ար-դէն 80ական թուականներուն, Յուկէս միլիոն գիւղացիներ գիւղա-կան բանուր էին դարձած. ամբողջ գիւղացիութեան 1,5րդ մասը սեփա-կանազրկման ենթարկուեցաւ, դատնալով վարձակալներ և վարձու բանուորներ: Գիւղացիական կեանքին մէջ ստեղծուեցաւ կէս-քարթի-թալիզմի տիրակալութիւնը: Հողի մշակման բոլոր միջնադարեան ձե-ւերը, փոխուեցան՝ սեղի աալով քարթիթալիզմի նոր յեղաշրջիչ մեքե-նաներու արագ նուաճման:

Գեռ 1869 ին, [ճորտատիրական կարգերու վերացումէն 8 տարի յետոյ] Մոսկուայի նահանգի համայնական գիւղացիական կեանքին մէջ կը տեսնուէր համայնական տնտեսութեան քայքայման աչքա-ռու ընթացքը: Հողագործութեամբ զբաղողներու թիւը հասած էր 50% ի, 1877 թուին 37 100 ի, իսկ աւելի ու՛՛ 54 80 ի:

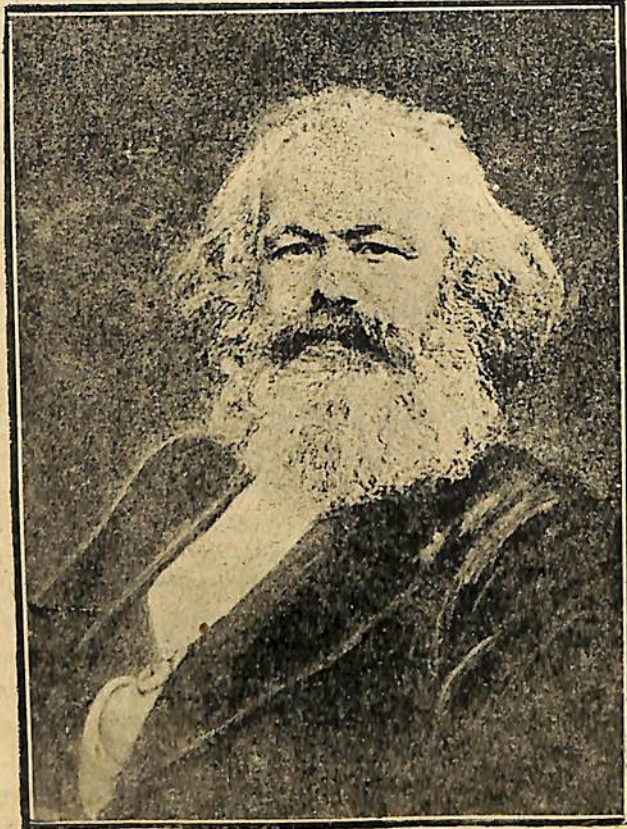
Տնտեսական կեանքի կեդրոնաձիգ զարգացման այս ընթացքը, ոչ միայն յապաղումներ չունեցաւ ուսական իրականութեան մէջ, այլև պատմական ճշգրտութեամբ և պրօլետարականացման անողոք թա-փով, ստեղծեց գիւղացիական կեանքին մէջ պարժուազիլի դասակարգ մը, որու տիրակալութեան ու ճնշման ենթակայ եղաւ, գիւղացիու-թեան միջին սեփականատիրական դասու լայն զանգուածները:

Ռուսական պուրժուազիւն իր վարկային, վաշխառուական և չա-հագործական քարթիթալիզմ, եկաւ աւելի խոր կերպով ոչնչացնելու գիւղական միջին տնտեսութիւնները...: Արդէն իսկ քաղաքային քա-րթիթալիզմը, իր տիրակալութեան կնիքն էր դրած գիւղացիական լայն զանգուածներուն վրայ, զանոնք հրախրելով դէպի փրկարար միակ միջոցը՝ վարձու աշխատանք...:

Եւ մարքսիստական հողային հարցի զարգացումը, իր առաջադէմ ընթացքով, ուսական համայնական տնտեսութեան այդ ամենէն թի-փիք իրականութեան մէջ անգամ, ցոյց տուաւ քարթիթալիստական կեդրոնացման գրութեան բոլոր վաւերական փաստաթուղթերը:

* * * Վիճակագրական խիստ համառօտ ծանօթութիւններով, մենք ուրուագծեցինք մինչև 900ական թուականները գոյութիւն ունեցող ուսական քարթիթալիզմի զարգացման ընթացքը:

Ռուսական քարթիթալիզմը, իրաւունք ունէ՞ր քիչ մը եւս կեն-դանի մնալ, հասնելու համար եւրոպական քարթիթալիզմին: Թերեւս Բայց թէ ներքին ու արտաքին զանազան պայմաններ արագացուցին անոր կործանումը, մենք այդ մասին կը խօսինք յաջորդով:
ՊԵՏԻԿ

ՔԱՐԼ ՄԱՐՔՍ
(ՀԻՍՆԱԴԻՐ ԳԻՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՎԱՐՈՒԹԵԱՆ)

ՊԱՍԱԿԱՐԳԵՐՈՒ ԳՈՅԱՑՈՒՄԸ

Ինչպէս ամէն ազգի՝ նոյնպէս եւ մեր մէջ գոյութիւն ունին մարդիկ, որոնք կարծէք լոկ հակաճանաչում մարմաջէն տարուած կը պատճառաբանեն թէ մարդերն են ստեղծեր դասակարգերը իրենց համար իբր գործ, թէ մսխողներէ կազմուած չունեւոր դասը կազմակերպելով ու գրգռելով խնայողութեամբ հարստացած մարդոց դէմ, անոնք մի միայն իրենց շահն են ունեցեր ի նկատի:

Ասոնք կարծիքներին որքան նպատակաւոր ու նոյնքան սխալ, այդ կարենալ ըմբռնելու համար, նախ պէտք է բացատրել թէ ի՞նչ է դասակարգը, որմէ պայքար կը ծնի անխուսափելիօրէն:

Նախապատմական դարերուն երբ մարդիկ չլիքայուած արենակցական սեղմ օգակաւորումով մը կ'ապրէին խումբ խումբ, կը հաւաքէին պտուղներ հաւաքաբար, կ'որսային ի միասին ու այնչափ մը միայն որով իրենց քաղցի բնական պահանջքը հազիւ կրնային գոհացնել, ուստի եւ բնականօրէն անոնք չունենալով զիղելու գաղափարը չունէին նաեւ իրենց միջև ոչ մէկ հատուած, ոչ մէկ դասակարգ. այս անուրանալի ճշմարտութիւն է:

Տարիներու ընթացքին սակայն, բնական ու տեւական աճումով խումբին թիւը երբ կ'ստուարանայ, անոնք կը ձեռնարկեն փրնտրուել նոր որսավայրեր, քանի՛ իրենց ունեցածը այժմ իրենց քանակին չի բաւեր: Այս առիթով խումբերը միշտ կ'ստիպուին կողմ իրենց որսատեղւոյն ոտնձգութիւն ընել յանդգնող տարբեր ջեղախումբերու դէմ:

Հացի կոխն էր այս, որու միջոցին ֆիզիքապէս աւելի հզօր կողմի յաղթանակով գերուած մարդիկ ստրուկները կը դառնային առաջ-

ները ամբողջ համայնքին, յետոյ ալ՝ զինուորական կարգերու եւ հարստութեան աստիճանական զարգացմամբ՝ անհատներու: Ու կը պատահի այն, որ զօրաւորը յանուն իր բազուկի ուժին կը վարժուի ապրիլ ուրիշներու քրտնաթոր աշխատանքի արդիւնքով, տալով անոնց այնքան միայն, որչափով որ կարելի է չմեռնիլ, մինչդեռ իրենք իրենց ձեռքը կեղրոնացուցած զինուորական ու կառավարչական գործը, կը թաղուին զեղխութեան ու շուայտութեան մէջ գառնալով օր օրի աւելի ընչաքաղց. որով եւ աւելի անգութ ու հարբասահարող:

Այս կերպով դատորոշումը կ'սկսի մարդոց միջեւ ու կը կազմուին գասակարգերը, որը իր արմատները կը թաղէ չըջանէ չըջան աւելի խոր ու կրօնի միջոցաւ սրբագործուելով կը քարոզուի իբր աստուածային անխախտելի օրէնք, զոր սրբագրելը մեղ մահկանացուներուս համար քրէական յանցանք է ի հարկէ: (?)

Քանի արտագրական միջոցները օր ըստ օրէ կը կատարելագործուին ու արդիւնաբերումը կը շատնայ, գասակարգային շերտաւորումները աւելի կը լայնանան ու կը կազմեն անդունդ մը, որու վրայով անցնիլ անհնար կը դառնայ:

Առանց խրթին տեսութիւններու մէջ թարթափելու, ըսենք որ կսպիս գոյութիւն ունին երկու գասակարգ:

Մէկը՝ այն հսկայական զանգուածը որ գործանացներու, արտերու վաճառատուններու մէջ, ի խնդիր չերտ մը հացի չարաչար տուայտանքէն մեռելատիպ, պիրկ չրթներով խոնուած անանցելի վիճին ձախ եզրը, հաց կ'աղերսէ:

Միւսը՝ ունեւոր գասակարգը որ ու եւ է կերպով, իր ձեռք կեդրոնացուցած արդիւնաբերական ամէն միջոց, կ'ապրի մարդկային արիւն քրտինքը ձծելով անկուշտ տղրուկի նման, թաւալելով շուայտ կենցաղի մէջ: Այս երեւոյթը նոր չէ՝, այս երեւոյթը քաբիթալիստական ներկայ դարուն փոխանցուած ժառանգ մ'է միայն, որովհետեւ ան գոյութիւն է ունեցեր վայրենութենէ՝ զէպի բարբարոսութիւն՝ անկէ ալ զէպի քաղաքակրթութիւն՝ իր փոխանցումը բոլորով սարբկատիրական չըջանէն, մինչեւ ճորտատիրութիւն ու աւանդաբար յանձնուած մեր դարուն, աւելի խտացած:

Տարբեր տարբեր չըջաններու մէջ ալ՝ ինչպէս Յունաստանի եւ Հռոմի մէջ, քաղաքահասարակական օրէնքներով ան նուիրագործը ուած առանց կասումի, յարատեւօրէն իր դնացքն է շարունակի մարդկային կեանքին մէջէն, ի գին մարդկային անհամար կեանքերու:

Ահաւասիկ երկու հակամարտ ուժեր, կանգնած զէմ զէմի, ներհակ շահերով, լարուած իրար զէմ ու պատրաստ՝ առաջին առթիւ իրար բզբախելու:

Այդ առիթը ներկայացած է միջին դարու նախօրեակին ուր՝ Հռոմի գերիները այլեւս անկարող տանելու իրենց պարանոցէն առկա ծանր երկանաքարը, ունեցած են իրենց պոռթկումը, ձերբազատուելու համար զիրենք կաշկանդող շղթաներէն: Բայց արդիւնքը նիւթապէս ոչինչ է եղած, որովհետեւ անոնք չունենալով իրենց շահերու զիտակցութիւնը, այդ տեսակէտով անպատրաստ ու անկազմակերպ էին:

Դժբախտութիւնը հոն է որ աշխատաւոր դասակարգը միշտ մտային մակարդակով շատ աւելի ցածն է մնացած իր հակառակորդ ուժէն, որովհետեւ անոնց պակտեր է միջոցը եւ կամ աւելի ճիշդ կ'ըլլար ըսել, խլեր են այդ կենսական միջոցը իրենցմէ: Հին դարերէն սկսած ուսումը իրենց մօտօքոյ դարցուցած բախտաւորներու գասակարգը շատ բնական էր որ պիտի ուզեր պահել հարստահարուածներու ամբօխը խաւար տղիտութեան մէջ իր տիրապետումը յաւերժացնելու առանց բողբօի, առիթ չտալու համար անոնց ըմբոստացման ոչ մէկ ճիգի, որովհետեւ գիտութիւնը պիտի դար ինքնագիտակցութեան ջահերը վառել աշխատաւոր զանգուածի հոգիին մէջ, անոնց պիտի ճանչցներ իրենց իրական արժէքը, ու խթանը պիտի ըլլար ընդզուով զիրենք ճնշող ամէն պարտադիր ու օրինականացած անիրաւութեանց դէմ:

Քուրմերը ու անոնց յաջորդող ներկայի կրօնաւորները զինակցած պետական զեկավարներու հետ՝ որոնք պուրժուա գասակարգի գաւախներն են ժառանգէ ժառանգ՝ աստուածային ու իշխանական օրէնքներով կաշկանդած միտքն ու բազուկը աշխատաւորին զայն վերածած են ընտանի անասուններու, անբաններու որոնք կարելի է դատեցնել օրն ի բուն, իրիկունէ իրիկուն խղճի կատարեալ հանդարտութեամբ ափ մը գարի նետելով անոնց առջին վեհանձնօրէն: Ով կը համարձակի օրէնքին դէմ ծառանալ ու բռունցք ձօճել, անոր կը սպասէ երկրի վրայ բան ու անդէնի մէջ կրակ:

Մարդոց հոգու խորը ճիւղաւորուած այս սարսափը արմատախիլ ընելու կարող միակ ազդակը գաստիրակութիւնն է, ու այդ զէնքը պէտք է դնել անոնց ձեռքը: Պէտք է հասկցնել անոնց թէ զժօխք ու բանա մարդիկ են ստեղծեր մարդոց համար, թէ երկնային ու երկրային ամէն օրէնք երկաթէ շղթաներ են անցուած մեր արդիւնաբեր ձեռներուն արգիլելու համար ամէն շարժում զէպի կատարեալ յառաջիկութիւն, զէպի հաւաքատիրութիւն:

Աշխատաւորութեան ցաւը բաժնող մտաւորականութեան, ու ուսանողութեան գործունէութեան միակ նպատակը պէտք է ըլլայ խորտակել աշխատաւոր դասուածի միտքն ու հոգին կաշկանդող բոլոր ժանդառ կապանքները, ջամ ելով անոնց կուսակցական սողջ դաստիարակութիւն ու արդ կերպով պատրաստել զանոնք միահամուռ գրոնի զէպի ներկայի անիրաւ ու ճնշող իրաւակարգը:

Պէտք է համախմբել ցիրուցան ուժերը ի միասին, կազմակերպել զանոնք որովհետեւ ներկայիս ուժը զօրաւորինն է ու զօրուորը, գիտակից հաւաքակազմութիւնն է:

Ահաւասակ տյս գործն է որ Ս. Դ. Հնչ. Կուսակց. Ուս. Միութիւնը առած է իր ուսերուն վրայ, այն որ պայքարի կրակը ունի իր հողիին մէջ, թող ձեռք երկարէ մեզի, խիզախելու համար կողք կողքի ա խատաւորութեան հետ զանգուածօրէն, ամէն տեսակի անիրաւութեանց դէմ:

ՄԻՀՐԱՆ ՄԱԶԼԱՄԵԱՆ

ՔՕՍԻՆԻՍ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Ե Ի Ի Դ Ե Ր Ը

(Շար. Ա. քիսեկ)

Գրեց՝ Ն. Լէնին

Յաճախ կը լսենք որ նոր սերունդի կարգ մը ներկայացուցիչները կամ ուսուցման նոր մէթոտներու մէկ քանի պաշտպանները կը քննադատեն հին դպրոցը, բսելով ի է անկա կը ձառայէր զանկերը թխմելու առանց արթնցնելու իւրացականութիւնը: Ատոնց պիտի պատասխանենք թէ ամէն պարագայի մէջ այդ դպրոցէն փոխ առնելու ենք այն ամէն բաները որոնք լաւ էին:

Պէտք չէ նմանինք անոնց, որոնք երիտասարդին յիշողութիւնը կը ծանրաբեռնէին չափէն աւելի ծանօթութիւններով, որոնց ինը սասնեորդը անօգուտ և մնացեալը խարդախուած են. բայց երբեք պէտք չէ հետեւցնել թէ մենք կրնայինք դոհանալ քօմիւնիստական եզրակացութիւններով կամ գոց սովրած քօմիւնիստական մէկ քանի նախադասութիւններով:

Այդպէսով երբեք չպիտի հասնինք քօմիւնիզմին: Քօմիւնիստ մը ըլլալու համար, պէտք է ճոխացուցած ըլլալ յիշողութիւնը մարդկութեան հաւաքած գիտութեան զանո՞վը:

Մեքենական թխումի պէտք չունինք, բայց ասով հանդերձ պէտք է զարգացնել ու կատարելագործել ամէն դպրոցականի յիշողութիւնը, կարեւոր իրողութիւններով, որովհետեւ քօմիւնիզմը պիտի դառնար տան մը պարագայ երեսին, քօմիւնիզմը պիտի ըլլար միայն յեղեղուկ ինքնագով մը, եթէ բաւականաչափ ծանօթութիւններ սովորած և լաւ մարտած չըլլար:

Ոչ միայն իւրացնելու էք այս ծանօթութիւնները այլ և զանոնք ենթարկելու էք ձեր քննադատութեան, որպէսզի ձեր ուղեղը չիխճողէք անօգուտ խառնակոյտով մը, ու ընդհակառակը զայն ճոխացնէք բոլոր իրողութիւններու հմտացումով, որովհետեւ առանց այդ բանին զարգացած մէկը չկայ մեր պարած դարուն մէջ:

Այն քօմիւնիստը, որ քօմիւնիստ եմ պիտի ըսէր, պարզապէս գլխին մէջ ունենալով կարգ մը ամբողջովին պատրաստուած տուիքներ, առանց խիստ լուրջ, շատ կարեւոր և շատ դժուար աշխատութիւն մը կատարելու, որ կը կայանայ բոլոր իրողութիւնները վերլուծելու և քննադատելու մէջ, շատ խեղճ քօմիւնիստ մը պիտի ըլլար: Ոչ մէկ բան այնքան աղետալի պիտի ըլլար, որքան նման մակերեսային կեցուածք մը: Եթէ գիտնամ քիչ գիտնալս, պիտի աշխատիմ աւելին գիտնալ, մինչդեռ եթէ մարդ մը յաւակնի որ քօմիւնիստ է, և բան մը սովորելու պէտք չունի, իրմէ ոչինչ դուրս պիտի դայ, որ քօմիւնիստի նմանի:

Գիտակից կարգապահութիւնը

Հին դպրոցը կը դարձնէր հլու ծառաներ, որոնց պէտք ունէին քարթիթալիսթները. անիկա գիտութեան մարդիկը կը փոխէր խօսելու և գրելու ստիպուած խամաճիկներու, քարթիթալիսթներու քմահաճօյքին համաձայն: Պէտք է որ այդ մարդոցմէ ազատենք օձիքնիս: Բայց եթէ պարտինք ջնջել ու քանդել ատկէ պէտք է հետեւցնել որ տիրանալու չենք այն ամէն բաներուն զոր մարդկութիւնը կուտակած էր:

Պէտք է հետեւցնել որ տարբերութիւն մը դնելու չենք քարթիթալիզմի ծառայողին և քօմիւնիզմի ծառայողին միջև:

Մեծամասնութեան կամքին հակառակ՝ պուրժուազի ընկերութեան պարտադրած մարդումին (dressage) տեղ, մենք կը դնենք գիտակից կարգապահութիւնը գործաւորները, և գիւղացիներու, հին ընկերութեան դէմ անոնց ունեցած ատելութեան վրայ աւելցընել հաստատ որոշումը և գիտութիւնը՝ իրենց ուժերը միացնելու և կազմակերպելու մասին, ստեղծելու համար միակ կամք մը, միլիտանաւոր և հարիւր միլիտանաւոր ցիրուցան կամքերու միջոցաւ, կոտորակուած և ցրուած՝ մեր երկրին անհուն տարածութեանը մէջ, որովհետեւ առանց ատոր, անվրէպ պիտի պարտուինք: Առանց այս յարակցութեան, առանց գործաւորներու և գիւղացիներու այս գի-

տակից կարգապահութեան, մեր դատար յուսանատական է: Առանց ատոր՝ անկարող պիտի ըլլանք յաղթելու աշխարհիս գա իթալիսթներուն և արիստօքրաթներուն: Եւ յոյնիսկ չպիտի կրնանք հիսերը դընել. ա՛լ խօսքը չենք ընելք քօ իւրիսթ նոր ընկե ութեան շէնքին կառուցման:

Այսպէս, հին դպրոցը դատապարտելով հանդերձ, անոր դէմ բացարձակապէս հարկուոր և օրինաւոր ատելութիւն մը սնուցանելով զայն քանդելու փափաքը գնահատելով հանդերձ, պէտք է հասկընանք որ գրքունակ ուսուցման և հին մարզուիին տեղ պէտք է մարդկային ամբողջ ծանօթութիւններ և իւրացման արուեստը դընել: Պէտք է որ ձեր քօթիւն զմը գոց սորվուած բան մը չըլլայ, այլ ձեր կօղ է տաժօտած բան մը, որպէս եզրակացութիւն մը, որ անհրաժեշտօրէն պարտադրուած է մեր օրերու զարգացած ամէն մարդու վրայ:

Մասնակցութիւնը սնտեսական կեանքին

Ահա թէ ինչպէս պէտք է դուել հարցը, երբ խնդիրը կը դառնայ քօթիւնիզմը սովորելու վրայ:

Խնդիրը աւելի յստակ դարձնելու և միեւնոյն ատեն պատրաստելու համար սա խնդրին յուժումը թէ «Ինչպէս սովորելու է» գործնական օրինակ մը պիտի առնեմ: Ամէնքդ ալ գիտէք թէ զինւորական հարցերէն հանրապետութեան պաշտպանութենէն յետոյ տնտեսական խճիրն է որ կը ցցուի այսօր մեր առջեւ:

Գիտենք որ անարելի է քօթիւնիսթ ընկե ութիւնը կառուցանել, առանց կենդանացնելու ճարտարարուեստը՝ հողագործութիւնը, բայց ոչ իրենց յախկն ձեւին տակ: Պէտք է զանոնք կենդանացնել ժամանակակից գիտութեան վերջին կատարելագործութեան համաձայն: Ինչպէս գիտէք, այս վերջին կատարելագործութիւնը ելեքարականութիւնն է: Այն օրը ուր ամբողջ երկիրը ճարտարարուեստի և հողագործութեան օրոյր ճիւղերը պիտի ընթանան ելեքարականութեամբ, այն օրը ուր սօսակայ ծրագիրը պիտի յաջողցընէք, և ո՛չ առաջ, պիտի կրնք կառուցանել քօթիւնիսթ ընկերութիւնը, զոր հին սերունդը անկարող էր կառուցանել:

Ուրեմն ձեր վրայ պարտք կը ծանրանայ ամբողջ երկրի տնտեսական մակարդակը բարձր ցնել, արդի յառաջդիմութեա համաձայն՝ ճարտարարուեստը և հողագործութիւնը կազմակերպել: Այդ յառաջդիմութիւնը կը հանգչի արդի գիտութեան և թէքնիքին վրայ մէկ բառով ելեքարականութեան վրայ:

Արդ, լաւ կը հասկնաք թէ այս աշխատութիւնը չպիտի կատարուի տղաներու կողմէ, և պիտի պահաջնէ նոյնիսկ տարրական ծանօթութիւններէ տարրեր բաներ: Ելեքարականութեան ինչ ըլ-

լալը հասկնալը չի բաւեր, պէտք է գիտնալ թէ ինչպէս զայն գործածելու է ճարտարարուեստին և հողագործութեան մէջ: Պէտք է ինքնօրէնութեամբ սովորիլ ասիկա, և պէտք է ուսուցանել ժրջան ամբողջ երիտասարդ սերունդին:

Ահա այն պատականութիւնը որ կը ծանրանայ ամէն գիտակից քօթիւնիսթի, ամէն երիտասարդի վրայ, որ ինքզինքը քօթիւնիսթ կը համարէ: Ան քօթիւնիսթ երիտասարդներու լիկային մէջ արձանագրուելով, յանձնառու ըլլելն ստանձնած է օգնել մեր կուսակցութեան և ամբողջ երիտասարդ սերունդին, մեր քօթիւնիսթական ընկերութիւնը կառուցանելու համար: Պէտք է գիտնայ որ այդ ընկերութիւնը կառուցանելու համար, անպայման սեկնելու է ժամանակակից գիտութենէն, և իթէ չունի այդ գիտութիւնը, իր քօթիւնիզմը կը մնայ լոկ բառ մը:

Գօթիւնիսթ ընկերութեան կառուցումը

Մեր սերունդին դերը կը կսանար մի միայն պուրժուազին տապալելուն մէջ: Պուրժուազին քննադատել, զանգուածներու մէջ անոր դէմ գոյութիւն ունեցող ատելութեան զգացումը ընդլայնել, դատակարարային խզմտանքը կրթել, իր ուժերը հաւաքել սովորել: Ահա ինչ որ պէտք էին այն ատեն, ամէն բանէ առաջ:

Նոր սերունդը իր առջև ունի աւելի բարդ գործ մը: Այլեւս չի բաւեր միացնել ձեր ուժերը, պահպանելու համար բանւորագիւղացիական կառավարութիւնը՝ քաբիթալիսթներու յարձակումներուն դէմ: Գուք պէտք է ընէք ասիկա և դուք չըրաշալիօրէն հասկցած էք, ինչպէս ամէն քօթիւնիսթ պէտք է անպայման հասկնայ այդ բանը: Բայց ասիկա չի բաւեր:

Ձեր դերը, քօթիւնիսթ ընկերութիւնը կերտել է. շատ գեախններու մէջ աշխատանքին կէսը վերջացած է արդէն: Հին աշխարհը քանդուած է, ինչպէս որ պէտք էր, այլեւս աւերակոյտ մըն է, ինչպէս որ ընելու էր: Գեախնը մաքրուած է և այս հողին վրայ երիտասարդ քօթիւնիսթ սերունդը պէտք է կառուցանէ քօթիւնիսթ ընկերութիւնը:

Ձեզի համար խնդիրը կը կայանայ չինել, և անիկա լուծելու համար, պարտաւոր էք իւրացնել արդի ամբողջ գիտութիւնը:

Պէտք է գիտնալ պատրաստի ֆօմիւլներու, պատուէրներու և ծրագրերու քօթիւնիզմը փոխել կենդանի քօթիւնիզմը մը, որ կարգի կը դնէ ձեր անմիջական գործողութիւնը և ձեր գործնական աշխատութեան առաջնորդը կը դառնայ:

Ահա՛ ձեր պաշտօնը, ահա՛ թէ ինչ ուղղութեան հետեւելու էք, երբ կ'ուզէք ուսուցանել, կրթել և մղել ամբողջ երիտասարդ սերունդը: Այս միլիոնաւոր կառուցանողներուն մէջ պէտք է գտնուին

բոլոր երիտասարդները և նորատի աղջիկները, իբր առաջին կառուցանողները քով. նիսիթա ան ընկերութեան :

Եթէ քով. նիսիթա շինութեան համար, ամբողջ երիտասարդ բանուորներու և գի. դացիներու զանգուածները չկանչէք, երբեք չպիտի կրնաք կառուցանել քով. նիսիթ ընկերութիւնը :

